

KATECHUMENÁT JAKO INSPIRATIVNÍ MODEL KAŽDÉ KATECHEZE

RESUMÉ ČLÁNKU ANDRÉ FOSSIONA¹

„Křesťní katechumenát tím, že je specifickou formací, jejímž prostřednictvím je obrácený člověk přiveden až k vyznání křesťní víry během velikonoční vigílie, je modelem každé katecheze.“ (Poselství Božímu lidu ze 4. řádné biskupské synody, čl. 8; Řím, 30. 10. 1977)

ANDRÉ FOSSION

Jezuitský kněz, magistr románské filologie, doktor teologie. Je profesorem v Mezinárodním centru Lumen Vitae a také vyučuje náboženskou vědu na fakultách University v Namur. V letech 1992–2002 byl ředitelem centra Lumen Vitae a v letech 1998–2006 prezidentem Evropské společnosti pro katechezi. Je autorem knih *Lire les Ecritures* (Lumen Vitae, 1980), *La catéchèse dans le champ de la communication*, (Collection Cogitatio Fidei, Cerf, Paris, 1990), *Dieu toujours recommencé. Essai sur la catéchèse contemporaine* (Lumen Vitae, Cerf, Novalis, 1997), *Une nouvelle fois. Vingt chemins pour recommencer à croire* (Lumen Vitae, l'Atelier, Novalis, 2004). Je pravidelným příspěvkem revue *Lumen Vitae*. Řídil a podílel se na vzniku dvacítky katechetických manuálů (příruček) pro náboženskou výuku, mezi nimi *Passion de Dieu, passion de l'homme* (De Boeck, Lumen Vitae) nebo *Manuel de catéchèse* (Desclée) a řada *Champs de grâce* (De Boeck, Lumen Vitae). Zodpovídá za stránky dokumentace a dálkového vzdělávání Lumen Vitae <http://www.lumenonline.net>. Jeho mailová adresa: andre.fossion@lumenvitae.be.

Úvodem

Druhý vatikánský sněm žádal biskupy, aby se zaměřili na obnovení nebo znovuzavedení katechumenátu dospělých.² Zprvu se zdálo, že uskutečňování tohoto požadavku znamená pouze doplnění systému katechetické práce o jednu zvláštní formu, která bude odpovídat na potřebu křesťanské iniciace nepokřtěných dospělých. Nepředpokládalo se, že by mohl ovlivňovat jiné formy katechetické práce. Ke změně tohoto mínění došlo na římské synodě biskupů v roce 1977. André Fossion vychází ve svém článku ze závěrů této synody a konkretizuje je pro současnou katechetickou praxi církve.

Katechumenát je v tomto článku chápán v širokém slova smyslu, zahrnuje celý proces křesťanské iniciace včetně mystagogického období.³ Nejedná se tedy o pouhou přípravu na slavení iniciačních svátostí, ale o proces uvádění do křesťanského života, který vrcholí slavením iniciačních svátostí a pokračuje dále uvedením do jejich významu mystagogií a začleněním nově pokřtěných do společenství církve.

Zralost víry a touha stát se křesťanem

1. Prostor pro svobodné (do)zrání touhy

Katechumenát spočívá podstatně na výchově touhy katechumena a jejím svobodném dozrání. Člověk vstupuje na cestu, která není vázána na určitý věk a jejíž délka není předem pevně stanovena. Kandidát může postupovat nabídnutými etapami svým tempem podle toho, jak je disponován pokračovat dál (jde o osvojování si obsahu víry, modlitby, křesťanského způsobu života, růst osobního vztahu k Bohu apod.). Doprovázející pečují o to, aby kandidát vnímal souvislost mezi vírou a různými aspekty křesťanského života, a přitom bere ohled na aktuální stav, v němž se kandidát nachází. Tak může dojít k odložení některé etapy, k opuštění započaté cesty a někdy i k opětovnému návratu na ni. V katechumenátní koncepci je zásadní respekt vůči svobodnému dozrání touhy dotyčného stát se křesťanem.

V iniciační katechezi dětí a adolescentů jsme dosud zvyklí na víceméně pevně vymezenou dobu, v níž se víra člověka rodí, roste a upevňuje se. Tempo růstu víry přitom nastavují kněží a katecheti. (Pozn. red.: u nás se to projevuje např. stanovením přípravy k prvnímu svatému přijímání, která probíhá ve 3. třídě;

příprava biřmovanců trvá jeden rok apod.) Tento tradiční styl se dnes nachází v hluboké krizi. A. Fossion doporučuje opustit předem určený věk pro tu či onu etapu iniciace, aby nedocházelo k přijímání svátostí proto, že je třeba dodržet zvyk, nebo proto, že „nastal čas“ ke splnění povinnosti. Naopak doporučuje dát prostor pro svobodné vyjádření a dozrání touhy. To neznamená, že budeme pasivní, ale že budeme systematicky nabízet katechezi odpovídající věku, která může pomoci probudit touhu.

2. Předivo vztahů: první podmínka každé katecheze

Od první chvíle, kdy se člověk ocitne v katechumenátu, je důležité, aby se setkal s křesťany, kteří projeví radost z jeho přání stát se křesťanem a dokážou nabídnout ovzduší laskavosti, solidarity, svobody a úcty. Tím je vytvořen předpoklad ke vzniku přediva vztahů, jež je první podmínkou každého procesu katecheze.

Ani při náboženské výchově dětí nebo dospívajících a při přípravě na slavení svátostí již nestačí víru probouzet a vyzývat k vytrvalosti a přijetí závazků, které z ní vyplývají. Z inspirace katechumenátem vyplývá zřejmá potřeba splnit nejméně tři podmínky: setkání s osobnostmi; podpora společenství (i mezigeneračního), které člověka nese; a využití osvědčených a slibných postupů. Naplňování těchto podmínek je třeba věnovat přednostní pozornost, jinak hrozí, že katecheta „se utopí“ v mnohých bezprostředních úkolech, jejichž realizace bez splnění zmíněných podmínek nemá žádoucí účinnost.

3. Otevřenost vůči celé církvi

Katechumenátní proces umožňuje vstoupit do církve prostřednictvím místní křesťanské komunity, nicméně místní komunita nestačí k poznání celé církve. Katechumenát tedy musí katechumeny otevřít křesťanskému životu uvnitř Božího lidu v celé jeho šíři a různosti (to naznačuje i liturgie společného přijetí do katechumenátu, již předsedá místní biskup).

Je důležité, aby se žádná katecheze, zvláště dětí a adolescentů, neuzavírala ve farnosti. To např. znamená účastnit se iniciativ, které vytvářejí kontakty a vztahy nad rámec farnosti. Dnešní mladí lidé ocení možnost najít své místo a pohybovat se uvnitř církve, která počítá s mobilitou, jež je jejich kultuře vlastní. S tím souvisí i možnost vybrat si společenství, které nemusí být vázáno na konkrétní území.

4. Křestní vyznání víry: cíl každé katecheze

V koncepci katechumenátu zaujímá ústřední místo Vyznání víry; vychází z vyznání víry a vede k víře. Vyznaná víra je vždy svědectvím vydaným a zároveň svědectvím darovaným: součástí obřadů v katechumenátu je tzv. svěřování pokladů církve, tj. předání starobylých dokumentů víry a modlitby, mezi něž patří právě Vyznání víry (*traditio Symboli*). V den křtu katechumen „vydá“ svědectví obdržené víry tím, že ji sám vyzná (jedná se o tzv. *redditio*).

Předání Vyznání víry předchází seznamování se s dějinami spásy na základě četby Písma. Čte se ve skupině, diskutuje se a zasazuje se do kontextu života katechumenů. Účelem je jejich pokrok ve víře. Přejde však chvíle, kdy víra katechumena vyzraje natolik, že pocítí touhu proniknout více do jejího obsahu v jeho základní struktuře. Jedná se o okamžik, kdy katechumen dospěje ke Krédu církve, aby je lépe pochopil a porozuměl obřadu *traditio Symboli*.

A. Fossion uvádí, že jakákoliv katecheze se může inspirovat tímto neustále se opakujícím procesem: od četby Písma k Vyznání víry a dále až k angažovanosti křesťana v životě v církvi a ve společnosti. Není náhodou, že církev zve pokřtěné každý rok k obnově vyznání víry a křestních závazků o velikonoční vigílii, které předchází čtyřicetidenní doba přípravy. Postní doba je příležitostí ke konání katecheze soustředěné na vyznání víry s celým společenstvím. Nejedná se přitom o katechezi o jednotlivých pravdách víry oddělených od četby Písma a společného slavení, ale o katechezi, která postihne dynamiku zrození víry.

Foto: Václav Pecen

Specifická katecheze zaměřená na Krédo by měla obsahovat trojí přístup: trinitární, narativní a přístup na bázi zkušenosti. Trinitární přístup spočívá v tom, že přiblíží Boha jako tajemství jednoty komunikace: mezi Božími osobami probíhá vzájemné dávání, přijímání a opětovné darování, jež je projevem vzájemné lásky. Na tomto společenství Boží Trojice má člověk účast. Narativní přístup pomáhá objevit, že ve středu dějin spásy od počátku stvoření až po jeho konec je tajemství Kristovy smrti a vzkříšení. Přístup na bázi zkušenosti se projevuje tím, že účastníci rozpoznávají dějiny spásy ve svém životě (ty se stávají jejich vlastními dějinami). Tímto trojím přístupem se ukáže, že Krédo promlouvá jednoduchým a intenzivním způsobem o komunikaci v Bohu (Trojice), o komunikaci Boha (dějiny spásy) a o komunikaci podle Božího vzoru (lidský a křesťanský život v Duchu Božím).

5. Reflexe zkušenosti: mystagogický princip

Krédo je především vyznáním a v tomto smyslu má funkci veřejného potvrzení víry. Je poznávacím znamením křesťana, čle-

na společenství, které Krédo vyznává společně. Má také funkci „měřítka“ víry: otevírá proud křesťanských myšlenek, které se mohou lišit podle místa a okolností, avšak jsou s Krédem v harmonii.

Mystagogický princip systematicky oceňuje zkušenost a její reflexi. Je uplatňován během celého katechumenátu. Jedná se o prohloubení zkušeností již nabytých a o cestu vstříc novým zkušenostem: setkáním, slavením, modlitbě, angažovanosti atd., které jsou pak znovu reflektovány. Tuto dynamiku je třeba zdůraznit, protože je protikladem praktik, které redukuje katechezi na pouhou přípravu na přijetí svátostí chápanou jako jednorázovou záležitost.

Katechumenátní logika zve ke znovunalezení rovnováhy v celém iniciačním procesu. Nelze se zaměřovat pouze na katechezi před slavením svátostí, ale je třeba počítat i s katechezí po jejich slavení. Jejím účelem je pomáhat (novému) křesťanovi v jeho začleňování do komunitního a liturgického života církve a zapojení se do její služby světu.

Organizace katecheze

6. Pořadí iniciačních svátostí

Katechumenát byl obnoven podle tradičního řádu iniciačních svátostí: křest, biřmování a eucharistie jsou darovány v jednom obřadu podle starobylé tradice církve. Teprve později se biřmování oddělilo od křtu z praktických důvodů a postupně nabývalo nového významu.

V západním katolickém světě je dnes obvyklou praxí udělovat biřmování na závěr iniciace, přičemž mezi prvním svatým přijímáním a biřmováním vznikla asi desetiletá či delší odmlka, která zpravidla není využita ke katechetické formaci, jež by uváděla do křesťanského života. V souvislosti s úplně odlišným prostředím, než panovalo v době, kdy křesťanství ovlivňovalo život společnosti, je zřejmé, že stávající praxe neplní úlohu završení křesťanské iniciace. Naopak. Navíc se zdá, že koncepce přípravy k biřmování je v krizi. Vzhledem k těmto skutečnostem nabízí A. Fossion změnu náhledu na praxi iniciace: znamená proměny tradiční formy katecheze v katechezi vznikající v kontextu nové kultury (sekularizované, pluralitní a multireligiózní) spatřuje v přehodnocení pořadí iniciačních svátostí a zdůvodňuje je teologicky: spása není výsledkem našeho snažení, ale darem Božím, který už nám byl dán. Pro katechezi to konkrétně znamená, že znovudocnění původního pořadí iniciačních svátostí může vyústit v obnovu způsobu myšlení o křesťanské iniciaci mladých lidí uvnitř křesťanských společenství a v kontextu současného světa.

Nový způsob křesťanské iniciace přímo inspirovaný katechumenátem by mohl být uspořádán například takto:

- Narození dítěte může být spojeno s křesťanskou slavností přijetí do života, jejíž součástí nemusí být nutně svátost křtu, pokud pro ni chybí základní předpoklady. V každém případě je třeba nabídnout rodičům dítěte pomoc v důsledně křesťanské výchově.
- Dětem, které jsou křesťansky vychovávány, by měla být přibližně mezi 7.–10. rokem nabídnuta katecheze, která je povede k přijetí všech tří (pokud dítě nebylo pokřtěno) iniciačních svátostí v jedné slavnosti. Měly by být prožívané jako znamení a milost svobodného vstupu dětí do jejich křesťanského života v církvi.

- Na začátku dospívání, které se vyznačuje nejistotou i touhami, mohou být pokřtění chlapci a dívky pozváni společně ke slavení povolání. Je to spojeno s nabídkou přijetí konkrétní odpovědnosti za službu ve farnosti, kterou jim společenství svěří. Důraz tedy není kladen na vyznání víry. Při této příležitosti je vhodné darovat mladým evangelium, aby v něm nacházeli poselství pro svůj osobní život. Tato slavnost je inspirována obřadem darování knihy Nového zákona katechumenům.
- V období přechodu ke studiu na vysoké škole nebo k profesnímu životu se nabízí katecheze zaměřená na Krédo, která by je měla dovést ke zralějšímu a zřetelnějšímu vyznání víry. Završením může být slavnost inspirovaná obřady *traditio a redditio Symboli*.
- Konečně kolem 25. roku věku mohou být mladí dospělí pozváni k vyznání víry slavenému uprostřed křesťanského společenství, kterému by měla předcházet katecheze zaměřená na růst sounáležitosti s církví, k převzetí další formy zodpovědnosti v ní a ke křesťanské angažovanosti v občanské společnosti. Vyvrcholením může být vyznání víry s místní křesťanskou komunitou během velikonoční vigílie.

7. Trvalá katecheze společenství

Katechumenát představuje typ katecheze, který v sobě obsahuje schopnost obnovit celou místní komunitu. Křest dospělého je milostí, která buduje společenství, jež doprovází nově pokřtěného v jeho rozhodnutí být křesťanem. V tomto smyslu lze říci, že katechumenát je katechezí pro celé společenství. Během celého katechumenátního procesu společenství dostává tolik, kolik do něj samo investuje. Vést společenství k citlivosti pro katechumenát, poučit křesťany o jeho duchu, jeho etapách a požadavcích znamená budovat společenství a nechat růst jeho vědomí katechetické zodpovědnosti.

Jakákoliv katechetická iniciativa by neměla být izolovanou aktivitou určité části farnosti, ale má se odehrávat takovým způsobem, že se na něm může podílet celé společenství. Příklad: katecheze s dětmi může být příležitostí a východiskem pro katechezi rodičů. Naopak katecheze dospělých napomůže k obnově katecheze dětí nebo dospívajících. Inspirace katechumenátem přivádí k obrazu katecheze týkající se celého společenství, v němž se jednotlivé aktivity doplňují a vzájemně ovlivňují.⁴

**Překlad z francouzštiny: sr. Magdalena Šmídová, OSU a Marie Zimmermannová ml.
Resumé zpracoval: Ludvík Dřimal**

Poznámky:

- 1 Zdroj článku: FOSSION, A. Le catéchuménat, modèle inspirateur de toute catéchèse. *Lumen Vitae*, 2006, č. 3, s. 253–267.
- 2 Srov. Christus Dominus, čl. 44.
- 3 Je zde tedy rozdíl vůči pojetí katechumenátu podle dokumentu *Uvedení do křesťanského života*, v němž je katechumenát vymezen jako období od přijetí do katechumenátu po obřad zařazení mezi čekatele křtu. Vlastnímu katechumenátu předchází tzv. pre-katechumenát. Po ukončení vlastního katechumenátu následuje období očišťování a zasvěcování do křesťanské praxe, slavení iniciačních svátostí a mystagogické období.
- 4 A. Fossion se tomuto tématu věnuje podrobněji v článku *Perspektivy katecheze v pluralitní společnosti. Cesty katecheze*, 2009, č. 2, s. 15–19 a č. 3, s. 6–8.

O katechezí katechumenátního typu před šedesáti lety

„Skutečná originalita J. Colomba je v tom, že požadoval znovu zařadit katechetické vyučování do jakéhosi ‚katechumenátu‘ a dát mu místo v rámci celistvé formace, a tedy vypracovat jakousi strukturu poselství, které by se mělo předkládat.“ (P. Ranwez)

Uvedený citát pochází ze skript o historii katechetického hnutí¹ a týká se francouzského katecheta **P. Josepha S. Colomba, S.S.** (1902–1979). Autor statě o jeho životě cituje ze druhé kapitoly Colombova malého „díla“ o účinnosti katechismu z roku 1948:²

Nový fakt: zánik katechumenátu tvořeného společností

Velký fakt, který je nový v dějinách církve, je absolutně odlišný vzhledem k její dosavadní tradici. Spočívá v tom, že naše děti dorůstají do adolescence a dospělosti, aniž by prošly autentickým katechumenátem. Katechumenát je období přípravy, které má uschopnit Kristova učedníka k tomu, aby byl věrný vůči svým křesťanským závazkům. Znamená osvícení a formaci pro duchovní zápas, ve kterém musí pokřtěný pokračovat dál.

Principem církve a v podstatě principem každé společnosti je nepřipustit mezi své členy nikoho než toho, o kom si můžeme být morálně jistí, že bude schopen zůstat věrný. To je důvod, proč církev v prvních dobách organizovala katechumenát, i když jak se zdá, se svěřovalo vedení zejména Duchu Svatému. Opírala se též o zkušenost svého pronásledování.

Křest dětí se stal všeobecným jevem až mnohem později, když byly obráceny na víru barbarské národy. Starobylá organizace katechumenátu postupně zanikla, a to, co tvořilo podstatu katechumenátu, svěřila církev rodičům. Katechumenát přestával být záležitostí striktně vzato církevní a stával se záležitostí rodiny, konkrétně úkolem rodičů a kmotřů, stával se faktem sociálním, byl realizován civilní společností, která byla sociologicky spojena se společností náboženskou. Avšak co se stane, jestliže rodiče, kmotři ani společnost už nejsou schopni dostat těmto úkolům, které doposud měli a s čím se církev, jak se zdá, spokojila?

Drama naší epochy spočívá v tom, že z profánního světa se postupně křesťanství vytrácí. Rodinné prostředí, které je závislé na prostředí společnosti jako buňka těla, má jen velmi zřídka křesťanský charakter ve smyslu formačního prostředí věřících. A přece se pokračuje ve všeobecném křtění skoro všech dětí. A tak se křtí děti, aniž by jim byl poté nabídnut nějaký účinný katechumenát. Naše křesťanské děti ve většině případů nejsou osvícené světlem víry, nebyly opravdu exorcizovány (zbaveny ducha zla); jak tedy mohou bez trvalého zázraku milosti zůstat věřící?

Je zřejmé, že nezbytný katechumenát by měla alespoň zčásti zajišťovat katecheze. Ve skutečnosti tomu tak není. Hlavní důvod spočívá v tom, že se katecheze nepřizpůsobila a nezměnila svoji strukturu, což bylo nutné učinit poté, kdy se společnost vymizelo křesťanství. Naše katecheze je stále takřka zcela vázána na situaci, která už zanikla. Výuka byla dostatečná pro situaci, pro kterou byla koncipována, avšak jeví se jako zcela neúčinná pro situaci dnešní.

Překlad: Ludvík Dřimal

Poznámky:

- 1 *Storia della pastorale giovanile e della catechesi contemporanea*, vol. I. Ed. Cyril DE SOUZA. Řím : UPS, 2000, s. 34.
- 2 COLOMB, J. *Pour le Catechism Pour un catéchisme efficace*. Paris-Lyon : Vitte, 1948, s. 88–110.